

האיטלקים בלוב

(פרקי כיבוש והתישבות)

א. הפציפיקציה של לוב.

השלטת הסדר בלוב החלה ב-1912, מיד לאחר שנכבשה מידי התורכים. ונסתיימה בשנת 1931. עשרות אלפי תושבים הושמדו, ומהנשארים בחיים הובאו רבים למחנות ריכוז במדבר בסביבת מפרץ סידרה, על הגבול בין קירינאיקה לבין טריפוליטניה. אין זה מעניינו לפרט כאן את האמצעים האכזריים שהפשיסטים השתמשו בהם בלוב (כמו הפלת מנהיגי הילידים מאוירונים, סתימת מקורות מים, המתת כל יליד שנראה מתהלך באיזורים מסוימים). נצטמצם רק בכמה מספרים, המעידים על אופן פעולת חרבו של מוסוליני בלוב בטרם "קיבל" מתושבים אלה את החרב כסמל-התמנותו ל"מגן האיטלים". לפי מפקד איטלקי משנת 1915 היה מספר התושבים באיזור המערבי של לוב 569,093 נפש, ואילו במפקד חדש מ-1931 הגיעה האוכלוסיה באיזור זה ל-522,914 נפש. מספרים ממקורות לא-איטלקים מעריכים את מספר הקרבנות בטרפוליטניה בלבד במאה אלף נפש, מלבד עשרים אלף פליטים שמצאו מקלט בטונים, וכמספר הזה - במצרים. אשר להרס רכוש התושבים כדאי לציין מספרים אלה: ב-1926 היו לתושבי קירינאיקה 800,000 צאן, 75,000 גמלים, 14,000 סוסים, 70,000 עזים, 10,000 שורים ו-9,000 חמורים. לפי מפקד שנערך ב-1933, לאחר גמר תקופת שלטונו של המרשל גרציאני, נשארו מכל הכבודה הזאת: 98,000 צאן, 2,600 גמלים, 1,000 סוסים, 25,000 עזים, 8,700 שורים ו-5,000 חמורים. כל הרכוש הגדול הנ"ל נהרס עם הפקעתם של שטחי קרקע עצומים, - השטחים הפורים ביותר, - שנמסרו לבעלי זכויות איטלקים לנטוע בהם עצי זית. המתקת שלטון הדיכוי בלוב ב-1931 באה בעיקר כפרי הכוננות הפוליטיות האיטלקיות החדשות במזרח. בעת ההיא הלך ונתגבש באיטליה הרעיון על כיבוש חבש, ותוכנו התוכניות הצבאיות לכך. כתנאי מוקדם להגשמת השאיפות במזרח ראתה איטליה צורך לחוק את מעמדה האסטרטגי באיזור שלטונה באפריקה. הן ע"י רכישת אהדת המוסלמים והן ע"י התישבות המונית של איטלקים בלוב. התכנית היתה מכוונת להתישבותם של מאה אלף אכרים במשך עשרים וחמש שנה. ביצוע התכנית הוטל על המרשל בלבו שנתמנה למושל לוב במקומו של גראציאני.

בלבו, שנהרג לפני זמן-מה במסיבות מסתוריות, היה איש שופע מרץ ובעל-מעוף, ונתחבב על העם האיטלקי יותר מכל המנהיגים הפשיסטיים האחרים. אולם לא היה אהוב על מוסוליני, שראה בו מתחרה מסוכן. המתוחות ביניהם גברה ביחוד לאחר הפרסום הרב שזכה לו בלבו בגלל השיא שהשיג ב-1933 בטיסה לאמריקה. בעצם חגיגת הנצחון הזה קבל בלבו מכתב מאת מוסוליני, בו הביע דברי-הערצה, ועם זה דרש מאת בלבו להתפטר מכהונתו כמיניסטר לתעופה. בלבו, שידע את מידת ההערצה שהעם רוחש לו, לא היסס להשיב את המכתב חזרה לשולחו, בהערה: "מכתבך ודאי נשלח אלי בטעות. בהיותי אחד ממיסדי הפשיזם, אפשר אולי להרגני, אבל לא לפטרני...". משראה מוסוליני שבדרך זו לא יוכל להפטר ממתחרהו, זמם להרחיקו לפחות מאיטליה. תכנית ההתישבות בלוב נתנה הזדמנות לכך. תכנית זו היתה קרובה מאד ללבו של בלבו. האיש היה בעל מזג

סוּעַר וְחִיפֵשׁ תָּמִיד הַזְדַּמְנוֹת לַפְּרָקוֹ בַּפְּעוּלוֹת נוֹעֲזוֹת; לִשְׁם פּוֹרְקָן זֶה עָרַךְ גַּם אֶת טִיסוֹתָיו הַנוֹעֲזוֹת אֶל מַעְבַּר לַיָּם. הַקְּשִׁיִּים שֶׁעָמְדוּ עַל דֶּרֶךְ הַהִתִּישְׁבוֹת בְּלוֹב רַק הַמְרִיצוֹ אוֹתוֹ לַגִּשְׁתִּי לַהֲגַשְׁמָתָהּ. אוֹלָם בְּלִבּוֹ לֹא רָצָה לִרְאוֹת בַּהִתִּישְׁבוֹת בְּלוֹב רַק מִטְרָה צְבֹאִית בְּלִבָּהּ. הַמַּכּוֹוֹנָה כִּלְפֵי אַנְגְּלִיָּה וְצִרְפָּת. הוּא יָדַע, שֶׁשׁוּם הַתִּישְׁבוֹת בְּלוֹב לֹא תִפְתּוֹר אֶת שְׁאֵלַת הָאֶסְפָּקָה הָעֲצֻמִּית שֶׁהַפְּשִׁיִּסְטִים חָלְמוּ עָלֶיהָ, וַיְדוּעַ יָדַע, שֶׁמִּלְחָמָה עִם אַנְגְּלִיָּה, סוּפָה – חוֹרֵבֵן מִפְּעֻלוֹ. מִתּוֹךְ הַכְּרָה זֶה הָיָה מִתְנַגֵּד נִמְרָץ לַפּוֹלִיטִיקָה שֶׁל הַצִּיר. בְּשִׁיחּוֹתָיו עִם עֲתוּנָאִים שֶׁבִּיקְרוּהוּ בְּלוֹב, לֹא תָמִיד הִסְתִּיר אֶת עֲמֻדָתוֹ הַשְּׁלִילִית כִּלְפֵי גֵרְמָנִיָּה. בְּלִבּוֹ סִיכַל אֶת תְּכֵנִית הַמִּפְקָדָה הַגֵּרְמָנִית בְּדַבָּר קְבִיעֵת חֵיל מִצַּב גֵּרְמָנִי רַב בְּלוֹב, וְהַגֵּרְמָנִים נִאלְצוּ לַהֲצַטְמַצֵּם בְּטֵיִסְת־אֵימּוֹן שֶׁל אוֹירוֹנִי־קָרֵב בְּאוֹירוֹדְרוֹם קְסֵטְל־בְּנִיטוֹ אֲשֶׁר מִדְּרוֹם לְטְרִיפּוֹלִי. בְּלַעַג מִרְדִּיבּוֹת עַל הַמִּשְׁלַחַת הַגֵּרְמָנִית הַמְדַעִית שֶׁנִּשְׁלַחָה לְגִבְלֵי נְפוֹזָה, אֲשֶׁר מִדְּרוֹם לְטְרִיפּוֹלִי (נִקּוּדָה אֶסְטְרִטְגִּית חֲשׂוּבָה). כְּדֵי לְבַחֹן אֶת דָּם הַפְּרָבְּרִים וְלַהּוֹכִיחַ שְׁאִינָם מִגּוֹזַע שָׁמַיִם.

בְּלִבּוֹ נִקְטַט בְּפּוֹלִיטִיקָה חֲדָשָׁה בִּיחָס לְתוֹשְׁבֵי לׁוֹב. הוּא הִפְסִיק אֶת מַסַּע הַהִשְׁמַד שֶׁל גֵּרְצִיָּאֵנִי, וְדָאָג בְּמִידַת־מָה לְסִידוּרָם שֶׁל הַתּוֹשְׁבִים הַמְנוֹשְׁלִים מֵעַל אֲדַמְתָּם. אֲמָנָם בְּמַסְגֵּרַת הַשְּׁלִטוֹן הַפְּשִׁיִּסְטִי לֹא יָכוֹל לַעֲשׂוֹת הַרְבֵּה בְּכִיוּן זֶה. הוֹקְמוּ שְׁנֵי כְּפָרִים עֲרַבִּים שֶׁל 30 מִשְׁקִים, בְּנֵי אַרְבַּעַה אֲקָרִים כָּל אֶחָד, לַעֲזוּמַת 1,800 מִשְׁקִים שֶׁל 123 אֲקָרִים כָּל אֶחָד, שֶׁהוֹעֲמָדוֹ לְרִשּׁוֹת הַמְתִּישְׁבִים הָאֵיטְלָקִים. כֵּן נִיתְנָה הַזְכוּת לִילִידִים לְקַבֵּל נִתְיָנוֹת אֵיטְלָקִית. נִתְיָנוֹת זֶה לֹא הִעֲלָתָה אוֹתָם לְדִרְגַת הַמְתִּישָׁב הָאֵיטְלָקִי, הִיא רַק נִתְנָה לָהֶם אֶת הָאֲפְשָׁרוֹת לְשֵׁרֵת בְּצַבָּא. מְכַל בְּחִינָה אַחֲרַת מוֹסִיפִים הֵם לִהְיוֹת כְּמִנּוּדִים, וְאֵינָן לָהֶם דְּרִיסַת רֵגֶל בַּחֲבֵרָה הָאֵיטְלָקִית. עַל כָּל פָּנִים הִיא בְּלִבּוֹ הַמוֹשֵׁל הָרֵאשׁוֹן בְּלוֹב, מֵאִזְ נִכְבְּשָׁה עִי אֵיטְלִיָּה, שֶׁהִנִּיחַ בְּמַקְצַת לְתוֹשְׁבִים מִרְדִּיבּוֹת אַכְזוּרִיּוֹת. אֲמָנָם, גַּם מִטְרָתוֹ שֶׁל בְּלוֹב הִיתָה לְהַפּוֹךְ אֶת לׁוֹב ל־חֹף הַרְבִּיעִי שֶׁל אֵיטְלִיָּה, אֲבָל הוּא הִשְׁתַּמֵּשׁ בְּאֲמֻצָּעִים אַחֲרִים, נוֹחִים יוֹתֵר, שֶׁהִיָּה בָּהֶם כְּדֵי לְהַפִּיג בְּמַקְצַת אֶת רוּחַ הַמֶּרֶד שֶׁל הַתּוֹשְׁבִים.

ב. שְׁטַחֵי הַפּוֹרִים שֶׁל לׁוֹב.

הַמִּימְרוֹת הַמְקוֹבְלוֹת בְּדַבָּר לׁוֹב, – אֶסְמָה שֶׁל רׁוּמָא, לׁוֹב – הָאֲרֵץ הַמְּאוֹשְׁרַת, מְלִיצוֹתָיו שֶׁל הוֹמְרוֹס, הַמְשׁוֹרֵר הַיוֹנִי, עַל שִׁפְעַת הַטּוֹב שֶׁבְּאֲרֵץ הַזֹּאת, אֵינָן הוֹלְמוֹת אֶת הַמְצִיאוֹת שֶׁל לׁוֹב כִּיּוֹם. שְׁטַחֵי שֶׁל לׁוֹב הוּא 1,773,000 ק״מ וְהִיא מִתְחַלֶּקֶת לְשְׁלוֹשָׁה אֵיזוּרִים: הָאֵיזוּר הַגְּדוֹל בְּיוֹתֵר – הַמְדַבֵּר – אֵינּוּ נִיתָן לְשׁוּם עֲבוֹד חֶקְלָאִי, מְלַבֵּד נְאוֹת הַמְדַבֵּר גַּדָּמָס (Gadames), גִּזְפָּרָה (Jofrah), כּוּפְרָה (Jalo Kufra) וְגִרְבּוּב (Jarbub). שְׁנֵי הָאֵיזוּרִים הָרְאוּיִים לְעֲבוֹדָה הֵם: מִישׁוֹר הַחֹף, וְאֵיזוּר־הַרְמוֹת שֶׁשְׁטַחֵי מִצוּמְצָמִים. גְּבוּלוֹת לׁוֹב הֵם: בְּצִפּוֹן – הַיָּם הַתִּיכוֹן, בְּדְרוֹם – הַמְדַבֵּר וְאֶפְרִיקָה הַצִּרְפָּתִית הַמְעֵרְבִית, בְּמַעֲרָב – טוֹנִיס וְאַלְגֵּרִיָּה, בְּמִזְרָח – מִצְרַיִם וְסוּדָן. מִפְּרָק סִירַט מִחֶלֶק אֶת לׁוֹב לְשְׁנַיִם: טְרִיפּוֹלִיטְנִיָּה בְּמַעֲרָב וְקִירִינַאִיקָה בְּמִזְרָח. בְּחוּפָה שֶׁל טְרִיפּוֹלִיטְנִיָּה יִשְׁנֵן כְּמַה נְאוֹת מְדַבֵּר. אֲלֵגְבָּל, הַרְמָה הַצְּחִיחָה, הַזְּרוּעָה טְרַשִׁים, פּוֹנָה דְרוּמָה וּמִשֵּׁם וְהַלָּאָה, דְרוּמָה, מִשְׁתַּרְעִים חוֹלוֹת פֶּסֶן וּבָהֶם כְּמַה נְאוֹת מְדַבֵּר. מִמִּזְרָח לְאַל־גִּבְל – עֲרַבּוֹת סִירַט הַמְתַּמּוּזְגוֹת בְּדְרוֹם עִם מְדַבֵּר סִירַט. הַשְּׁטַח הָרְאוּי לְעִיבּוֹד בְּמִזְרָחָה שֶׁל לׁוֹב, בְּקִירִינַאִיקָה, הוּא גִבְלֵי אַחֲדָר, הַגּוֹבֵל בְּדְרוֹם עִם מְדַבֵּר לׁוֹב.

נוֹסֵף עַל טְרִיפּוֹלִי, הָעִיר הָרֵאשִׁית שֶׁל לׁוֹב הַמְעֵרְבִית, הַמוֹנָה שְׁמוֹנִים וְשָׁנַיִם אֲלָף תּוֹשְׁבִים, יִשְׁנֵן בְּטְרִיפּוֹלִיטְנִיָּה עוֹד כְּמַה עָרִים אַחֲרוֹת: מִיזוֹרְטָה בֵּת חַמְשָׁה עֶשְׂרֵי אֲלָף תּוֹשְׁבִים, חוּמַס, זוּאֵרָה, גַּדָּמָס, מוֹרוּזוֹק, גֵּת וְעוֹד. הָעִיר הָרֵאשִׁית שֶׁל

קירינאיקה, בנג'וי, מונה ארבעים וארבעה אלף תושבים; דרנה - עשרת אלפים. נקודות מרכזיות אחרות הן: ברקה, קירנה, אפולוניה, טוברוק וג'רוב. בימי קדם התישבו היונים בקירינאיקה ועסקו בעבודת האדמה, בעוד שטריפוליטניה היתה אז ביד הפיניקים שעסקו רק במסחר. הרומאים השתלטו על כל לוב, ועם חלוקת האימפריה הרומאית סופחה קירינאיקה לאימפריה הביזנטית, וטריפוליטניה נשארה בתוך האימפריה המערבית. במאה השביעית נכבשה לוב, ביחד עם אפריקה הצפונית, ע"י המוסלמים. אולם במשך שמונה מאות השנים של השלטון המוסלמי נהפכה לוב למדבר שממה. העדר שלטון מתוקן והפלישות התכופות של שבטי המדבר גרמו לחורבן הישובים, עד שלא נשאר זכר מעושרה החקלאי והמסחרי של הארץ בעבר. חלוקת אפריקה בין מעצמות אירופה במאה הי"ט ושקיעת האימפריה העותומנית הכשירו את הקרקע לכיבוש לוב ע"י איטליה.

ג. אפשרויות התישבות בלוב.

כשהגיע בלבו בשנת 1933 ללוב לא מצא לפניו אלא את ההריסות שהנחיל לו קודמו, גרציאני, ומאחורי ההריסות - מדבר שמם וריק. וכאן אמר לפתור את בעית הצפיפות של האוכלוסיה האיטלקית, המתרבה בארבע מאות אלף נפש לשנה. אבל, כלום לא ישבו לפנים חצי מיליון רומאים בטריפוליטניה ומאתים אלף בקירינאיקה? ומדוע אי-אפשר יהיה להכניס ללוב מספר כזה של רומאים חדשים? אמנם השואה היסטורית זו היא נכונה כשלעצמה, אבל הגשמת תכנית כזאת, ואפילו בחלקה, דרשה תקופה ארוכה של ימי שלום, כדי להתגבר על הקשיים העצומים שעמדו לפני המגשימים.

הקושי הראשון היה שאלת המים. כמות הגשמים השנתית בטריפוליטניה היא קטנה מאד. במחצית שטחה מגיעה כמות הגשם השנתית ל-200 מ"מ, שזוהי כמות מינימלית בשביל פלחה חרבה. בכל השטח המערבי של טריפוליטניה מגיעה כמות הגשמים השנתית ל-75 מ"מ. בכמות זו אי-אפשר לשום ענף חקלאי להתקיים. רק בסביבת העיר טריפולי ובשטח קטן במרכזו של הג'בל ובמזרחו יורדים גשמים בשיעור של 300 מ"מ לשנה. אפילו בשטחים שבהם מספיקים הגשמים לפלחה חרבה, מוגבלות האפשרויות החקלאיות, כי עונת-הגשמים נמשכת רק שבועות מועטים, בסך-הכל. רק בסביבת טריפולי יורדים הגשמים, באופן ממוצע, במשך ארבעים יום ויותר. בשאר האיזורים נמשכת עונת הגשמים שלושים יום, ולעתים תכופות אף פחות מזה. סיבת הדבר היא, שהרוחות המנשבות מצפון-מערב מורידות את הגשמים על רמות טונים לפני הגיעם לטריפולי. עונת הגשמים חלה בין אוקטובר לבין מאי והיא באה בהפסקות ארוכות של ימי חורב. יש שהחורב משתלט דוקא בזמן שהחקלאי זקוק ביותר לגשם - בסתיו ובאביב. ירידת הגשמים גם משתנה משנה לשנה. לעתים לא רחוקות יקרה הדבר, שאיזורים אשר כמות הגשמים הרגילה שלהם היא מאתיים מ"מ מקבלים רק את מחצית הכמות הזאת. הפלחה בטריפוליטניה נתונה, איפוא, למקריות, במידה גדולה יותר מאשר בכל איזור אחר של הים התיכון.

שונה מזה המצב בקירינאיקה. הדומה מכמה בחינות לאי היוני קירנה, אשר משם באו אליה המתישבים היונים הראשונים. ואכן, כבר נאמר על קירינאיקה שהיא, חטיבה של אירופה שדבקה במקרה לאפריקה. קירינאיקה היא חצי-אי המתרומם ועולה עד לגובה של 2,800 רגל; המדבר מפריד בינה לבין טריפוליטניה.

והים – בינה לבין אירופה. הים מקיף אותה משלושה עבריה, וכמות הגשמים היורדת כאן היא גדולה בהרבה מאשר בטריפוליטניה. האיזור המוכשר לעיבוד חקלאי בקירינאיקה מהווה שתי רמות, זו מעל לזו. הרמה הראשונה ברקה מתחילה על יד בנגזי ומתרוממת ועולה לגובה של אלף רגל. כאן מתחילה הרמה השנייה, ג'בל-אחדר. מזג האויר בקירינאיקה הוא נוח בהרבה מאשר בטריפוליטניה. הקור בחורף בקירינאיקה הוא לפעמים חזק למדי. רוחות קרות מנשבות מהרמות, ופסגותיהן מכוסות שלג. כמות הגשם הממוצעת ברמות היא 400 מ"מ, ובנקודות מסוימות גם 500–600 מ"מ. רק בסביבת בנגזי אינה עולה הכמות הממוצעת על 200 מ"מ. עונת הגשמים נמשכת מששים עד שבעים יום. ואולם אדמת קירינאיקה זקוקה למידת מים גדולה מזו של טריפוליטניה; אדמתה היא אדמת טיט הנוטה להתבקעות ולא יבווד הלחלוחית במשך הקיץ הארוך. בקירינאיקה ישנם מי-תהום רבים, אבל אין הם ניתנים לניצול מפני שהם מצויים בעומק רב מתחת לסלעים קשים, שהקידוח בהם הוא בלתי אפשרי. יוצא, איפוא, שהאיזור המוכשר לעיבוד בקירינאיקה מצטמצם בשטח הרמות, – מאה מילין באורך וכעשרים מילין ברוחב.

ד. ארגון ההתישבות האיטלקית.

ההתישבות האיטלקית בלוב מתחלקת לשלושה שלבים: מן 1921 עד 1933; מן 1933 עד 1938; ומן 1938 ואילך. ההתישבות בתקופה הראשונה היתה לפי שיטת "הזכיונות"; השנייה – בפיקוח המדינה; והשלישית – על חשבון המדינה. בתקופת הזכיונות היו השלטונות מפקיעים שטחים עצומים מידי התושבים ומוסרים אותם לידי בעלי-הון איטלקים. העבודה, נטיעת עצי זית, נעשתה ע"י ילידים, בשכר זעום ביותר. מבחינה ממשלתית היו להתישבות זו יתרונות רבים. הממשלה היתה פטורה מכל השקעות כספים. להיפך, היא קבלה סכומים הגונים תמורת הקרקע שהפקיעה, ובכסף זה כלכלה את הצבא שהכשיר את הקרקע להפקעה. בעל הזכיון יכול היה להשיג את הבעלות על הקרקע, אם ע"י תשלום שוויה בשעת קבלת הזכיון, ואם לאחר תשלום דמי הזכיון השנתיים. מחיר הקרקע לא הועלה אפילו אם הוטבה ע"י עיבוד. בעל הזכיון הגדול ביותר היה הרוון וולפי, מושל טריפולי ב-1921. כל שטחי הקרקע הראויים לעיבוד בסביבת מיזורתה עברו לידו.

שיטת הזכיונות נכשלה. ראשית משום שלא היו קופצים רבים, להניח את הונם על קרן הצבי בחולות מדבר לוב; ושנית משום רעבון-הקרקע באיטליה גופא. מצב האכרים באיטליה היה בכל רע. בשנת 1930 נקבע, ש-276,810 מעונות של אכרים אין להם תקנה אלא בהריסה. אדמת שני שלישים מכל המשקים החקלאיים היתה שייכת לארבעה אחוזים מבעלי הקרקע, ושארית האדמה היתה מפוצלת למשקים זעירים כל-כך שלא היה בהם כדי לפרנס את עובדיהם. הרוב הגדול של אכרי איטליה נאלץ למלא את החסר למחיתו בעבודה מחוץ למשקו. הנסיונות להכשיר לעיבוד חקלאי שטחי קרקע עזובים באיטליה, לא היה בהם כדי לפתור את בעיית מחוסרי הקרקע. גם הנסיון לאסור את השימוש במכונות חקלאיות, כדי להגדיל את הקליטה של פועלים בעבודה חקלאית, לא נשא פרי.

מצב זה ושיקולים פוליטיים המריצו את הממשלה הפשיסטית להכניס שינויים בשיטת הזכיונות בלוב. היה רצון ליצור שם אפשרויות-קליטה בשביל אכרים מחוסרי אמצעים. כדי לאפשר הגירת עובדים זו הטילה הממשלה בשנת 1933 על בעלי הזכיונות להושיב לפחות משפחה אחת על כל 600 אקר מאדמתם. ואלה היו תוצאותיה

של התישבות זו. לפי המפקד שנערך ע"י בלבו בשנת 1937: הממשלה הפקיעה 300,000 אקר; משטח זה הוכשרו 200,000 לעיבוד, ונקלטו 1,299 משפחות, אשר חלק ניכר מהם עבדו כשכירים אצל בעלי הזכיונות. מספר המשקים והזכיונות הגיע אז ל-840 בכל לוב: שנים עשר משקים גדולים היו בידי הקורפורציות להתישבות, עשרים ושמונה משקים קטנים מאלה ניהלה הממשלה בעצמה, ושמונה מאות היו בידי מתישבים פרטיים ובעלי זכיונות. חלוקת הקרקע בין שמונה מאות המשקים הללו לא היתה שווה כלל וכלל: השטח הממוצע למתישב ב-539 משקים היה 123 אקר, אך ל-172 משפחות מאלה היה שטח ממוצע של חמשה אקרים בלבד, ובכמה מקרים – אף פחות משני אקרים. לעומת זה רוכזו בידי 261 משקים שטח של 80,000 אקר, ומזה 60,000 אקר בידי שבעה בעלי זכיונות.

אם כי צורה זו של ההתישבות היה לה יתרון רב על שיטת הזכיונות הקודמת, לא היה אף בה כדי לפתור את הבעיות שהטרידו את הממשלה הפשיסטית, מפני אופיה הפרטי של התישבות זו ואי השויון בחלוקת הקרקע. בלבו החליט, איפוא, על תכנית התישבות מדינית במקום היזמה הפרטית. מעתה התחיל השלב השלישי.

ה. ההתישבות האיטלקית החדשה

ההכנות בשביל ההתישבות החדשה החלו בראשית שנת 1938. נתמנו ועדות לבחון את כשרות המועמדים להגירה. כל מהגר צריך להיות בעל משפחה של שמונה נפשות לפחות, שחמש מהן מוכשרות לעבודה חקלאית; הוא צריך להיות אכר מלידה, ונקי מכל דופי ביחסו למשטר הפשיסטי. אחרי בחינות מדוקדקות נבחרו אלף ושמונה מאות משפחות, שמנו כעשרים אלף נפשות. במשך השנה הוקמו המשקים בלוב וצוידו בכל הדרוש לאכר. באוקטובר 1938 עלו עשרים אלף גברים, נשים וטף על שש עשרה אניות והובאו ללוב. מקום שם מצאו הכל מוכן לפניהם – מבקבוק יין עד שרוך הנצל. רק דבר אחד היה חסר במידה מספקת: מים. הדירות שנבנו היו נוחות ונאות. הקרקע שניתנה לכל משפחה היתה מספיקה לכלכלה – לולא המחסור במים. בכמה מקומות היה צורך להביא מי שתיה ממרחק של תשעים קילומטר, ובתנאי-התחבורה של לוב היה הדבר כרוך בקשיים עצומים. מאמצים רבים עשה אמנם בלבו כדי לפתור את שאלת המים, אבל הם לא הוכתרו בהצלחה רבה. לאחר קידוחים שעלו בהון עצום נמצאו שני מקורות מים ממערב לטריפולי, בעומק של ארבעים וחמשה רגל ושמונים רגל. המקור הראשון אינו מספיק להשקאה, והמקור השני מספיק בשביל שני כפרים – הכפר קריספי בן 318 משפחות והכפר ג'ודה בן מאה משפחות. המים הם עכורים, ומכילים אחוז גדול של גפרית. כמותם מגיעה ל-10,500 רגל מעוקב לשעה, והם משקים 11,300 אקר. בשביל 317 משקים נוספים נקדחו בארות בודדות, הממלאות את החסר במעינות. בשנת 1939 עמדו להתחיל בבנין אקודוקט באיזור דרנה בקירינאיקה, באורך של מאה מילין. ההוצאות נערכו בשבע מאות אלף ל"ש. המעין אשר ממנו יובאו המים הוא בגובה של 1,370 רגל מעל פני הים. כמות המים שהאקודוקט יביא נערכת ב-152,555 רגל מעוקב ליום או במאה ליטר ליום לכל מתישב. אקודוקט אחר באורך של חמשים מילין עתיד היה להבנות בטריפולי, וצריך היה לספק 38,000 רגל מעוקב ליום. עבודות אלו טרם בוצעו, ועם כניסת איטליה למלחמה הוחמרה בעית המים במידה רבה. ההתישבות מוצאת לפועל בשיטה טוטליטרית. למן הרגע שהמתישב עוזב את ביתו באיטליה הוא נעשה לקנין המדינה, הדואגת לכל צרכיו עד שהוא יכול

להתפרנס ממשקו. אין הוא יכול לעשות שום דבר על דעת עצמו. הוא מקבל הוראות מפורטות ביחס לכל העבודות שעליו לבצע במשק. היחידה המשקית היא המשפחה. שום זר או קרוב אינו יכול להצטרף אליה. שטח-האדמה הקצוב לכל משפחה הוא כחמשים הקטר. בדרך כלל תלוי גודל השטח בסוג המשק. בשנה הראשונה מקבלת המשפחה כשש וחצי ל"ש לחודש למחיתה. אחרי היבול הראשון, אם עלה יפה, נעשה המתישב אריס שוחף ליבול. הצין של ההכנסות מוצא לכיסוי ההשקעות במשק, וחצין לכלכלת המתישב. הממשלה משתתפת בשלושים אחוזים של ההשקעות, ומוסדות-ההתישבות בשבעים אחוז. הממשלה נותנת את הקרקע, סוללת דרכים ומקימה את כל הבנינים הצבוריים, כנסיות, בתי-ספר ועוד. המוסדות בונים את הדירות, מספקים את כל הציוד, מחלקים את הקרקע, קובעים את סוג המשק ומפקחים על ההוצאה-לפועל של העבודה. ההשקעה בהתישבותן של אלף ושמונה מאות המשפחות המתישבות הראשונות הגיעה לארבעה מליון ל"ש. ב-1939 הוקמו בטריפוליטניה 6 נקודות: ברוויליארי (Braviglieri), קריספי (Crispi) וג'ודה (Gioda), ממזרח לטריפולי, ואולינטי (Olivetti), ביאנקי (Bianchi) וג'ורדני (Giordani) ממערב לטריפולי. בקירינאיקה הוקמו ארבע נקודות: ברקה (Barca), אופרדון (Oberadon), ד'אנונציו (D'Annunzio) ובטיסטי (Battisti).

ו. דרכים.

התחבורה בלוב, כהתישבות עצמה, מבוססת על עקרון אסטרטגי יותר מאשר על צרכי הכלכלה. על אף השטח העצום, הגדול פי ששה מכל איטליה, עם מרכזים עיקריים משני קצות החוף, הרחוקים זה מזה כדי 1,100 מילין, מקיפה רשת הרכבות בלוב רק 150 מילין.

עד 1934 בוצעה סלילת הדרכים בהתאם לפעולות הצבא בתקופות שונות, ולא לפי תכנית קבועה מראש. בשנת 1934 מינה בלבו ועדה לדיון בשאלת התחבורה. לפי הדו"ח של ועדה זו היו אז בכל לוב כאלף מילין של כבישים, ראויים לשימוש במידה יתרה או פחותה. העקריים שבהם היו: 450 מילין בקירינאיקה, מאג'ידיביה לטוברוק, ו-200 מילין בטריפוליטניה, מזוארה דרך טריפולי למיזורטה. כדי לחבר שני כבישים אלה, היה צורך בסלילת 505 מילין נוספים. העבודה החלה בטריפוליטניה באוקטובר 1935, ובקירינאיקה בינואר 1936. העבודה בוצעה ע"י 13 קבלנים, בהוצאה ממוצעת של 1,000 ל"ש לק"מ בטריפולי, ו-2,200 עד 3,600 ל"ש לק"מ בקירינאיקה. המספר הממוצע של הפועלים היה 13,000 ליום. רובם היו ילידים, ומיעוטם איטלקים. פועל איטלקי קבל חמשה שילינג וחצי ליום ופועל מקומי - קצת למעלה משילינג. נבנו שמונה גשרים, ובמרחקים מסוימים לאורך הכביש הוקמו אוירודרומים. כביש אסטרטגי זה, שנגמר ב-1937, נמשך מגבולה של טוניס עד גבול מצרים, באורך של 1,132 מילין.

ז. מצבה האסטרטגי של לוב.

ההתישבות ההמונית והכביש אינם עשויים לפתור את הבעיות האסטרטגיות, שאיטליה נתקלה בהן בלוב. ההתישבות, שנועדה לספק צרכי אוכל לצבא בזמן ההסגר, עומדת בראשיתה, ואינה יכולה עדיין לשאת את עצמה. תנועת הצבא בכביש לאורך החוף נתונה להתקפה מהים. אולם, הקושי העיקרי הוא חוסר

המים. זוהי הפעם הראשונה, שמתנהלת במדבר מלחמה בקנה-מידה רחב. אמנם, גם במלחמה הקודמת היו התנגשויות במדבר. אולם אז הצטמצמה תנועת הכוחות הלוחמים במדבר סיני על קרקע סלעים, ולא במדבר חולות כבלוב*. מחוץ לנאות המדבר אין בלוב אף נקודה אחת שתוכל לספק איזו כמות של מים. אם כי התנועה של צבא ממוכן היא קלה יותר, הרי זקוק הצבא הזה למים בשביל לקרר את המוטורים, כשם שהוא זקוק לדלק בשביל להניעם. לפני המלחמה, כשהופיע הצבא האיטלקי על-יד גבול מצרים, כדי להבליט את כוחו, נאלץ לקבל מים מסולום מעבר הגבול המצרי. במקרה-מטרוה, הנשמרת ע"י הצבא האנגלי, ישנה כמות מים גדולה. כמות המים, שהאיטלקים יכולים לאצור בנאות המדבר כופרה ובהר אוונאת, בגבול לוב סודן, מספיקה לכל היותר בשביל 5000 איש. יתר המעינות נמצאים במרחק של 500-600 ק"מ דרך המדבר. הסינוסים, במלחמתם באיטלקים, השתמשו במקורות מים במדבר, שמקומם לא נתגלה עד היום. וגם זאת: כוחות הסינוסים מנו רק 5000 פרשים ומספר מועט של חיל רגלים, וקרוב לודאי שזהו המספר הגדול ביותר שיכול להסתפק בכמות המים הנמצאת במדבר.

לפני המלחמה היה חיל המצב האיטלקי בקירינאיקה (הקורפוס ה-21) מרוכז בסביבת דרנה, כ-300-400 ק"מ מהגבול המצרי. בנאת-המדבר ג'רבוב, מול הגבול המצרי, חנה כוח גמלים בצירוף פלוגות ממוכנות. כוח זה קבל מי-שתיה במכוניות מטוברוק. המרחק מג'רבוב למרסה-מטרוה הוא 400 ק"מ, בדרך מדבר צחיחה. התקפה בגבול מצרים מן ההכרח שתצטמצם בחזית צרה וארוכה. הנמל דרנה הוא הבסיס המבוצר. מנמל זה מובילות אניות מי שתיה לאורך החוף מזרחה, גם לטוברוק, מקום שם המים מלוחים ואינם ראויים לשתיה. בטוברוק היו לפני המלחמה שלוש אניות משחית ותשע צוללות. לפי דבריהם של עדי ראיה, מעטים מאד הם הביצורים בבנגזי ובברדיה.

כמובן, אין לזלזל בכוחות איטליה המרוכזים בלוב. בתמרונים שנערכו לפני המלחמה הועבר מספר של דיוויזיות מגבול טוניס לגבול מצרים במשך שבוע אחד; אבל, כאמור, תנועת הצבא לבד אינה קובעת את החשיבות האסטרטגית, המותנית בהרבה גורמים שאין לאיטליה שליטה עליהם. נוסף על גורם המים יש להביא בחשבון את עמדת התושבים בלוב, היודעים ששלטון פשיסטי בארצם פירושו אבדן חירותם והרס קיומם.

* האופרציות הבריטיות נגד הסינוסים, במדבר לוב המזרחי, היו בקנה-מידה קטן בערך, ואי אפשר להשוותן להתנגשות בין שני צבאות אירופיים.